

УДК 374:784.9

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИВАЛЬНО-ВИХОВНОГО ВПЛИВУ ЗАНЯТЬ ЕСТРАДНИМ СПІВОМ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ду Цзілун

У статті розглядаються проблеми формування занять естрадним співом молодших школярів на становлення їх особистості та розвиток музичних і творчих здібностей. Увага акцентується на неоднозначності впливу занять естрадним співом на художні уподобання школярів і необхідність цілеспрямованого використання ситуації підвищення інтересу дітей та їх батьків до сценічно-естрадного виконавства для здійснення позитивного педагогічного впливу на їхнє музичне й особистісне становлення.

Визначено роль соціокультурної атмосфери, дошкільних закладів та сімейних традицій на музичний досвід дітей, їх музичні уподобання, процес розвитку музичних здібностей. Схарактеризовано методи роботи над їх розвитком, спрямованим на формування навичок емоційно-виразного інтонування й втілення художнього образу у пісенно-естрадних творах. Класифіковано типи проблеми у розвитку ладовисотного та метроритмового слуху школярів молодшого шкільного віку. Висвітлено методи діагностики індивідуальних проблем у дітей з різним рівнем прояву музичних та співочих навичок школярів у процесі навчання естрадному співу.

Розглянуто специфіку естради як виду музично-виконавської діяльності, особливості її прояву в сучасному вокальному мистецтві, тенденції розвитку дитячої практики естрадного співу на сучасному етапі.

Сформульовано вимоги щодо добору репертуару за ознаками відповідності його змісту психологічно-віковим особливостям дітей, відповідності інтонаційних особливостей пісень вокально-виконавським можливостям учнів цього віку, впливу їх художньо-образного змісту на становлення музичної свідомості, емоції, уподобання, світосприйняття юних співаків, розвиток їхніх музичних інтересів, уподобань, ціннісних орієнтирів.

Ключові слова: школярі молодших класів, естрадний спів, музичне виховання, розвиток музичних здібностей.

В статье рассматриваются проблемы организации внеклассных занятий эстрадным пением на становление личности и развитие музыкальных способностей детей младшего школьного возраста. Внимание акцентируется на неоднозначности влияния занятий эстрадным искусством на мир, чувства, художественные переживания и музыкальные интересы школьников. Отмечены тенденции, которые заключаются в стремительном распространении у детей интереса к сценически-эстрадному исполнительству. Обоснована необходимость целенаправленного использования этой ситуации с целью осуществления положительного педагогического воздействия на личностное становление и развитие музыкальных способностей школьников младших классов.

Охарактеризованы требования к репертуару с точки зрения его воспитательного и развивающего воздействия на детей. Рассмотрены методы работы над развитием музыкальных способностей учащихся, формирование у них навыков эмоционально-выразительного интонирования и культуры сценического воплощения художественного образа в исполнении эстрадных песен.

Ключевые слова: школьники младших классов, эстрадное пение, музыкальное воспитание, развитие музыкальных способностей.

The article deals with the problems of pop singing lessons influence on the junior schoolchildren personality and development of their musical and creative abilities. Particular attention is given to the ambiguity of popular singing lessons impact on the artistic preferences of schoolchildren and to the necessity of situation purposeful use to

increase the interest of children and their parents in the stage performances to implement a positive pedagogical influence on their musical and personal formation.

Furthermore, the role of socio-cultural atmosphere, preschool establishments and family traditions in the children musical experience, their musical preferences, development of musical abilities are determined. The methods of work on their development, aimed at forming skills of emotionally expressive intonation and artistic image implementation in popular singing works are described. The typical problems in the development of functional pitch and interval recognition skills for primary school age children are classified. The methods of individual problem diagnostics for children with different levels of musical and singing skills development in the process of popular singing learning are described.

The author considers the specific nature of variety art as a kind of musical performing activity, peculiarities of its manifestation in modern vocal art, development tendencies of children popular singing at the present stage.

The requirements are specified for the repertoire selection basing on its content compliance with the psychological and age peculiarities of children, the intonational compliance of songs with vocal and performing possibilities of students of this age, the influence of their artistic-figurative content on the formation of musical consciousness, emotions, preferences, world perceptions of young singers, the development of their musical interests, value system.

Key words: primary school age children, pop music, musical education, musical abilities development.

Постановка проблеми. Питання навчання співу школярів привертає увагу практиків і науковців, починаючи із давніх часів: у багатьох віддалених від нашого часу цивілізаціях спів як одна із форм музичної діяльності вважався ефективним засобом формування в дітей характеру, емоцій, почуттів, навіть громадянської самосвідомості (Аристотель, Платон, Квінтіліан, Конфуцій, Авіценна та ін.). У царині релігійного мистецтва, зокрема – християнства, звучання дитячих (юнацьких) голосів вважалося відлунням ангельського співу, тому обдарованих хлопчиків залучали до церковних хорів. Завдяки цьому в надрах монастирських і церковних шкіл склалася спеціальна, всебічно продумана система розвитку голосу й навчання співу хористів, починаючи з раннього дитинства. Із застосуванням світських навчальних закладів уроки співу поступово увійшли в практику шкільної освіти; ця традиція в більш-менш розвиненій формі існує і на наш час у багатьох країнах світу [6].

У останні десятиріччя заохочення дітей до співочої діяльності отримало в світовій практиці новий імпульс завдяки стрімкому розповсюдженню дитячих музичних шоу, конкурсів і фестивалів, здебільшого – естрадного напрямку. Це спонукає як учнів, так і їхніх батьків до занять дітей естрадним співом. Відповідно до цих запитів стрімко розширюється коло дитячих музичних закладів, у яких відкриваються вокально-естрадні відділення; організуються вокальні гуртки сольного співу і в приватних музично-естетичних центрах та школах.

На жаль, за нашими спостереженнями в основному музичний розвиток цих учнів відбувається досить однобічно і навчання співу не спирається на всебічний розвиток музичних здібностей, формування музичної грамотності й музичної свідомості, вдосконалення художнього смаку й творчої активності школярів. Адже головною метою цих занять нерідко стає підготовка найбільш здібних дітей до прилюдних виступів і конкурсів, і це нерідко спонукає педагогів до порушення фундаментальних педагогічних принципів – забезпечення єдності виховної, розвивальної та освітньої функції змісту навчання, послідовності й систематичності ускладнення завдань, дотримання вимог гігієни й збереження голосу дітей, що свідчить про необхідність спеціального дослідження зазначених питань.

На наш погляд, для музичної педагогіки вкрай важливо підготувати фахівців, здатних використовувати ситуацію зростання інтересу суспільства до навчання дітей сольному співу, у тому числі – й у його естрадних формах, з максимальною користю для музичного й особистісного становлення дітей, що беруть участь у навчанні, посилюючи виховну та розвивальну спрямованість навчального процесу.

Аналіз останніх публікацій. І науковцям, і педагогам-практикам добре відомо, що спів є одним із найбільш улюблених і доступних для кожної дитини видів музичної діяльності. У працях Н. Ветлугіної, О. Запорожця, Л. Венгера та інших дослідників переконливо доведено, що старший дошкільний та молодший шкільний період є сенситивним, тобто найбільш сприятливим для розвитку музичних здібностей і співочих навичок дітей в їх єдності та взаємозв'язку. Тому не випадково ці завдання визнаються одними з головних для музичних занять у дитячому садку та на уроках музики в молодших класах, а проблема підвищення ефективності педагогічних зусиль у цьому напрямку незмінно привертає увагу вчених, методистів і вчителів-практиків [6].

Серйозна увага приділяється проблемі підготовки вчителів музики до навчання школярів співу (Е. Абдуллін, О. Апраксина, Л. Арчажнікова, Г. Падалка, О. Ростовський, М. Червоноіваненко та ін.).

Усебічно розглядаються питання вокально-фонаційного, технічного розвитку школярів у працях таких учених, як Є. Алмазов, В. Багадуров, О. Запорожець, М. Грачова, І. Левідов, Е. Малініна, Т. Овчиннікова, Е. Рудакова, Г. Стулова та ін. [1; 3]. У їхніх працях досліджуються психологічні закономірності формування вокальних навичок, закладається основа науково обґрунтованої методики їх навчання співу.

Методиці прищеплення дітям співацьких навичок приділили серйозну увагу такі вчені, як Ю. Алієв, Л. Дмитрієва, Н. Кьон, О. Ростовський, Є. Тайнель, Ю. Юцевич та ін. У їхніх працях розглядаються організаційні форми залучення дітей до музичного мистецтва, шляхи збагачення їхніх музично-естетичних, художніх вражень та почуттів.

Важливість надання особливої уваги розвитку музичних здібностей дітей та ролі у цьому процесі співацької діяльності відзначається такими науковцями, як Л. Венгер, О. Леонтьєв, Г. Костюк, які розглядали питання розвитку музичного сприйняття, ладового чуття, ритмового гармонічного слуху, особливості початкових етапів формування навичок інтонування тощо.

Навчання співу в його колективних формах визнається важливим способом соціального виховання дітей через їх залучення до ансамблевої та хорових форм співочого виконавства (Р. Вейс, А. Козир, Д. Огороднов, Г. Струве, Л. Хлебнікова).

У останнє десятиріччя предметом дослідження стають і питання специфіки естрадного співу та методів підготовки співаків до сценічного виступу (Е. Білоброва, Е. Гавацко, О. Ізюрова, І. Мозговий, О. Сапожник, Ю. Рева та ін.).

Особливого значення набувають і психологічні дослідження, в яких доведено, що здатність диференціювати і запам'ятовувати звуковисотні, ладово-організовані послідовності є природним завдатком кожної людини і тільки збіг несприятливих умов може перешкоджати формуванню в неї навичок співочого інтонування (Б. Теплов, О. Леонтьєв).

Отже, існуючі на цей час наукові доробки в галузі психофізіології співацького голосу, методики формування співацьких навичок з дотриманням норм гігієни дитячого голосу, виявлення специфіки естрадно-співацького виконавчого мистецтва, узагальнення накопиченого фахівцями практичного досвіду закладають основу для створення цілісної системи формування вокально-естрадных навичок в учнів молодших класів, визнання того, що розвиток музичних здібностей і навчання співу всіх дітей – реальна справа, успішність якої має забезпечуватись обґрунтованою діагностикою причин недоліків у вокальному й слуховому розвитку дитини та відповідною ефективною методикою (Н. Кьон [5]).

Мета статті – характеристика розвивальних та виховних потенцій змісту навчання естрадному співу школярів молодших класів.

Виклад основного матеріалу. Спів як різновид музичного мистецтва грає істотну роль у житті суспільства, він є одним з найдемократичніших, доступних широкому колу любителів, видів мистецтва.

Відомий фольклорист Г. М. Науменко писав, що від того, яку звукову інформацію дитина вбирає в себе у ранньому дитинстві, та і буде основною, опорною поетичною і музичною мовою в його майбутньому свідомому мовному і музичному інтонуванні. Цікавими є також спостереження автора, в яких засвідчено,

що діти, які виховувалися в музично-сприятливих умовах, є найбільш творчими, з розвиненим музичним мисленням та художнім уявленням [7].

Отже, характер і зміст музичних занять у процесі раннього включення дітей у співочу діяльність відіграє надзвичайно важливу роль не тільки в розвитку музичних і співочих здібностей, а і в духовному, культурному, музично-естетичному становленні школярів.

Розглянемо спочатку проблему розвивального впливу занять естрадним вокалом. Відомо, що в молодшому шкільному віці складаються особливо сприятливі передумови для навчання співу: вдосконалюються м'язи співочого апарату, здатність до диференційованого сприйняття, здійснення слухового самоконтролю [3].

Тому не випадково формування співочих навичок в учнів молодших класів визнається одним з головних завдань уроків музики, а проблема підвищення ефективності педагогічних зусиль у цьому напрямку незмінно привертає увагу вчених, методистів і вчителів. Натомість, як показує практика, музично-розвивальний вплив занять на уроках музики не досягає бажаної ефективності, що зумовлене цілою низкою причин. У їх числі – різний висхідний рівень розвитку музичних здібностей учнів, відсутність умов для роботи з тими школярами, які потребують індивідуальної уваги задля подолання так званого "часткового гальма" (Б.Теплов) у їхніх музичних проявах, недостатня методична підготовленість вчителів музики до виявлення причин недоліків та методів їх усунення, а також усвідомленість значущості музичного мистецтва в житті дитини з боку як шкільного педагогічного колективу, так і більшості батьків.

У загальному вигляді методика розвитку навичок вокального інтонування й звуковисотно-ладового слуху відбувається за такими логічними етапами: налагодження координації між слуховими уявленнями та фонаційними проявами; формування фундаментальних навичок – так званого "вивільнення голосу", тобто подолання м'язової скруті, засвоєння навичок вокального дихання, артикуляції, а з цим – і здатності до чистого інтонування, вдосконалення ритмово-виконавських навичок, здатності до емоційно-виразного інтонування різноманітних мелодій – за характером, жанром, технічними складностями.

Крім того, досягнення дітьми успіху в галузі співочо-естрадного мистецтва передбачає оволодіння специфічними, властивими цьому жанру вміннями і спеціальними виконавськими навичками. Це, зокрема, вимоги, обумовлені розважальною функцією естрадно-мистецького жанру, його особисто-ліричним за типом музичного висловлювання й художньо-образною змістовністю творів, стилю спілкування із слухачами, доступністю й відносною простотою, відмінною від класичного типу, мелодики й гармонії, натомість – досить складною метро-ритмовою організацією музичного матеріалу.

У виконавсько-фонаційному плані ця специфічність виражається у відмінності способу звукобудування, більш близького до розмовної техніки (що не знімає вимог співу "на опорі" та з дотриманням норм високої вокальної позиції), застосування особливих прийомів – шепоту, напівшепоту, "наспівування", вокалізації закритим ротом, елементів репу, співу на "суб-тоні", особливих способів "мікрофонної" вібрації тощо [4; 8].

Специфічним для естрадного виконавства є й використання комплексу засобів сценічного спілкування із слухачами, а саме – заохочення публіки до підспівування, підхлопування, "вихід" в зал, використання рухових жестів, спрямованих на активізацію реакції слухачів, заохочення "залу" до підспівування тощо. Отже, особливістю естрадно-сценічного виконання є посилена увага (порівняно з класичним вокалом) до поєднання фонаційно-виконавського та візуально-рухового складників художнього образу, який проявляється в сценічній ході, міміці, жестикуляції, додаванні танцювальних елементів, елементів театралізації тощо.

Отже, необхідно формувати у співака навички координації вокальної артикуляції, виразної міміки, жестикуляції, підтанцювання, причому – в єдності із вмінням утримувати й розподіляти вокальне дихання, яке може "збиватися" від загальнорухової активності співака.

Нагадаємо також про те, що естрадний репертуар виконується, як правило, з використанням звукових посилювачів. Це обумовлює необхідність формувати у

співаків техніку використання мікрофону, а також розвинені навички слухового самоконтролю, вміння враховувати ту звукову інформацію, яку співак отримує від монітору та здатність до коректування своїх дій і результатів за допомогою варіювання відстані мікрофону від обличчя та його положення, тобто – забезпечення відповідних умінь використовувати можливості технічно-акустичного характеру.

Зазначене вище дозволяє під вокально-естрадними навичками розуміти навички співоного інтонування, поєднані зі сценічно-руховою культурою та виконавсько-комунікативною спрямованістю виконання, зокрема – з допомогою посилюючих пристроїв, володіння якими дозволяє втілювати художньо-образний змісту естрадно-пісенного твору й створювати емоційно-яскраве враження на слухачів.

Звернемо тепер увагу на ті аспекти музичних здібностей (окрім типових для всякого роду музикування), на які викладачам, що навчають учнів естрадному співу, важливо звертати увагу. По-перше, це мелодична пам'ять: адже юні співаки засвоюють мелодію пісень за слуховими уявленнями і точність їх виконання залежить від здатності учня наслідувати почутому. З цього погляду, важливою є і здатність до слухової спостережливості, самоконтролю, вміння усвідомлювати й виправляти помилки, зазначені викладачем та помічені самостійно.

По-друге, для виконання естрадного репертуару необхідним є розвиток загостреного почуття темпо-метро-ритму (Б. Теплов), що зумовлено характерною для більшості творів вокально-естрадного жанру синкопованою, імпульсивною, збагаченою агогічними відхиленнями ритмовою основою. Засвоєння та виконання ритміки такого роду потребує, зокрема, володіння технікою акцентування, тобто відточеного відчуття чергування рухового (у даному випадку – вокально-рухового) імпульсу та розслаблення; не менш значущим для співака є і вміння свінгувати, у основі якого лежить поєднання здатності утримувати внутрішнє уявлення метричної пульсації з відчуттям внутрішньої свободи, розкріпачення та вільного "нанизування" на метричну пульсацію різноманітних ритмових послідовностей [5].

Важливим є і розвиток вокально-тембрового, гармонічного слуху, адже тембр голосу є одним із яскравих засобів естрадно-вокального виконавства й особливою ознакою співака, а гармонічний розвиток твору суттєво впливає на емоційне переживання характеру музичного образу та потребує від співака здатності його втілювати у процесі мелодичного інтонування та подальшого донесення цілісного образу до слухачів.

Не менш важливим є і формування у школярів здатності до диференційованого сприйняття й утворення цілісного уявлення про динаміку розгортання, окремі елементи у цілісному й логічному процесі, зміцнення музичної пам'яті та внутрішніх слухових уявлень, а також здатності до оперування ними на засадах виробленого внутрішнього плану дій (В. Мухіна, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін та ін.).

Отже, досягнення розвивального ефекту у процесі формування в школярів вокально-естрадних навичок має забезпечуватись відповідними методиками розвитку ритмового, ладово-інтонаційного чуття, мелодичної пам'яті, тембрового, динамічного, гармонічного слуху, здатності до слухової спостережливості й диференційованого сприйняття музичних елементів, формування здатності до слухового самоконтролю, володіння навичками дихання під час активних рухів, технікою співу з використанням посилюючої техніки.

В обговоренні проблеми виховного впливу занять естрадним співом на школярів молодшого класу спочатку звернемося до історичних даних. Зауважимо, що прояв співоної обдарованості дітей упродовж довгої історії людства відбувався стихійно і базувався на традиціях родинного й общинного народного співу, завдяки чому діти змалку виростили в атмосфері, пронизаній музичним мистецтвом, залучаючись до співоної діяльності шляхом наслідування своїм батькам і близьким, володінням самовираження через пісню, сприймали закладену у фольклорному мистецтві народну мудрість та природність почуттів. Варто згадати і дитячі пісні, які виникали як варіюване наслідування співу дорослих, і пісні створені для їх сприйняття дітьми (колискові, забавлянки, пестушки), і самостійну дитячу музично-ігрову творчість (дражнилки, ігри-хороводи).

У наші часи основу музичних вражень дітей складає музичний простір, заповнений музично-розважальним мистецтвом, з його специфічним колом

образних та інтонаційно-мовленнєвих засобів, значною кількістю банальних, невиразних творів, наявністю жанрів за порогом гучності, нерідко – агресивного характеру, що здійснює руйнівний вплив на психологічний стан слухачів.

З цього погляду важливими властивостями, якими має володіти співак, є його здатність до публічної діяльності, емоційна відкритість, відвертість, щирість співу та природність і вишуканість рухового компонента художнього образу співака.

Головним, очікуваним слухачською аудиторією, ефектом від сприйняття творів естрадного жанру, дослідники вважають активізацію особистого стану, психологічне збудження, безпосередній прояв емоцій, які можуть виражатись у зовнішніх реакціях, вигуках. Все це пояснює, чому надзвичайно важливим для співака-естрадника стає максимально яскравий прояв емоцій, здатність "захопити публіку в полон" почуттів, "завести" її. У свою чергу це потребує від співака здатності не тільки до співацько-яскравого прояву почуттів, а й сформованості власних емоційно-вольових якостей, володіння навичками сценічного самоконтролю, саморегуляції, досягнення творчого натхнення, "енергетичної концентрації".

Звернемо увагу також на те, що найбільш музично обдаровані діти вирізняються і потягом до яскраво-емоційних проявів та бажанням співати досить складні за діапазоном та інтонаційно пісні з репертуару найбільш популярних виконавців. У сукупності з бажанням наслідувати улюбленим співакам – "зіркам" естради, це нерідко призводить до невідповідності художньо-образного змісту репертуару їхнім віковим особливостям. І хоча пісні про нещасну любов і життєві розчарування виглядають у виконанні дев'ятирічного співака комічно, це, на жаль, зовсім не поодинокий факт у сучасній дійсності. Крім того, зовнішня успішність обдарованих співаків викладає і у всіх інших бажання їм наслідувати, що негативно впливає не тільки на їх духовний, а й на вокально-фонаційний розвиток.

Актуальним і досить складним для юних співаків є завдання відшукати власну "родзинку", надати пісні індивідуалізованого образу, одноразово узгоджуючи його із своїми власними індивідуальними можливостями (Б. Брилін, В. Дряпіка, В. Сапожник [8]).

Все це дозволяє стверджувати, що питання репертуару є одним із вирішальних чинників у музичному вихованні дітей, які навчаються естрадному співу, тому у вирішенні проблеми його добору важливим є вироблення критеріїв оцінювання пісень з погляду їх виховної, розвивальної та співацько-формуальної доцільності.

Висновки. Популярність естрадного співу серед школярів молодшого віку обмовила потребу в розробці методики їх навчання та забезпеченні його позитивного впливу на становлення особистості дітей і розвиток їхніх здібностей. Естрадно-вокальна діяльність охоплює сукупність базових співацьких навичок та комплекс специфічних навичок, у числі яких – налагодження координованості музичних уявлень і голосового апарату, володіння базовими навичками співацького дихання, звукоутворення, артикуляції, виявлення природного тембру співака, його діапазону, точності й гнучкості вокального інтонування, динамічної різнобарвності та специфічними навичками естрадного інтонування: фонаційними, технічно-акустичними, сценічно-виконавськими.

Найбільш складною і невирішеною на цей час є проблема добору естрадного репертуару для дітей, який має відповідати вимогам естрадного жанру та здійснювати виховний вплив на внутрішній світ дітей, їх смаки й художні уподобання.

Література

1. Алмазов Е. И. О возрастных особенностях голоса дошкольников, школьников и молодёжи / Е. И. Алмазов // Научная конференция по вопросам вокально-хорового воспитания детей, подростков и юношества. – М., 1961. – С. 12–14.
2. Гавацко Е. П. Формування вокальних навичок у вихованців студії естрадного співу : наук.-метод. посіб. / Ельвіра Петрівна Гавацко. – Ужгород, 2017. – 65 с.
3. Грачёва М. С. Материалы о возрастных особенностях морфологии и иннервации гортани и мягкого нёба / М. С. Грачёва // Научная конференция по вопросам вокально-хорового воспитания детей, подростков и юношества. – М., 1961. – С. 43–45.

4. Изюрова О. С. Детская вокальная эстрада в системе дополнительного образования / О. С. Изюрова // Известия российского государственного педагогического университета им. Герцена. – 2009. – № 102. – С. 184–186.

5. Кьон Н. Г. Підготовка магістрантів до виховання аматорів-співаків у вокальному гуртку / Н. Г. Кьон // Матеріали міжнародної конференції "Художньо-естетичне виховання молоді в умовах сучасних інформаційних процесів і технологій". – Одеса, 2011. – С. 14–16.

6. Как учат музыке за рубежом : серия "Мастер-класс" / сост., авт. предисл. Д. Дж. Харгривз, А. К. Норт. – М. : Классика-XXI, 2009. – 208 с.

7. Науменко Г. М. Этнография детства / Г. М. Науменко. – Белгород, 2013 г. – 368 с.

8. Сапожник О. В. Методичні орієнтири музично-естетичного виховання учнівської молоді на матеріалі сучасної популярної естрадної музики / О. В. Сапожник // Збірник наукових праць. Соціалізація особистості. – К. : Логос, 2002. – С. 177–178.